

مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

مستندسازی فرآیند
اسکان موقت
پس از زلزله ۱۳۸۳ بم

معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی

دفتر مطالعات و تحقیقات مسکن روستایی

عنوان و نام پدیدآور: مستندسازی اسکان موقت پس از زلزله ۱۳۸۲ بم/ پدید آورنده معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی.

مشخصات نشر: تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۱۶۴ ص.: مصور(رنگی)، جدول(رنگی)، نمودار (رنگی).

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۷۲-۹۵-۶

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

موضوع: زلزله -- ایران -- بم -- امدادسانی

موضوع: Earthquake relief -- Iran -- Bam

موضوع: اسکان اضطراری -- ایران -- بم -- برنامه‌ریزی

موضوع: Emergency housing -- Iran -- Bam -- Planning

موضوع: مدیریت بحران -- اثر زلزله

موضوع: Crisis management -- Earthquake effects

موضوع: بم -- بازسازی

موضوع: Bam (Iran) -- Reconstruction

شناسه افزوده: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

شناسه افزوده: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی - معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶/ف۱۵/۱۳۹۶

رده بندی دیویی: ۳۶۱/۲۶۳۴۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۴۷۱۱۱۶۲

مستندسازی فرآیند اسکان موقت پس از زلزله ۱۳۸۲ بم

ناشر: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

پدیدآورنده: معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

ویراستار: مجتبی صفی پور، شایسته

طراح جلد: فهیمه اکبری

صفحه‌آرا: انتشارات تحریر خیال

لیتوگرافی و چاپ و صحافی: چاپ پیمان نو اندیش

چاپ اول: بهار ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شماره شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۷۲-۹۵-۶

قیمت: ۱۰۰.۰۰۰ ریال

تمامی حقوق مربوط به این کتاب محفوظ و متعلق به بنیاد مسکن انقلاب اسلامی می‌باشد.

تهران - خ دکتر فاطمی - شماره ۲۷۱ - صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۴۹۱۳

تلفن: ۸۸۹۸۴۴۷۷

دورنگار: ۸۸۹۸۴۵۳۷

نشانی سایت: www.bonyadmaskan.ir

لطفاً کلیه انتقادات، پیشنهادات و نقطه نظرات اصلاحی خود را به نشانی:

Publish@bonyadmaskan.ir با ذکر نام کتاب و شماره صفحه ارسال نمایید.

فهرست مطالب

۱۲	دیباچه
۱۴	پیشگفتار

فصل ۱: خصوصیات کلی شهرستان بیم، ویژگی های سانحه و اثرات آن

۱۹	خصوصیات کلی منطقه زلزله زده
۱۹	موقعیت جغرافیایی
۲۰	وضعیت اقلیم و شرایط طبیعی منطقه
۲۱	پیشینه تاریخی
۲۲	ریزگی های جمعیتی
۲۴	ویژگی های فیزیکی - اجتماعی
۲۴	خصوصیات اقتصادی و وضعیت معیشت
۲۵	مسکن
۲۶	ویژگی های زلزله و اثرات آن
۲۶	زلزله بیم
۲۷	خسارات و پیامدهای زلزله

فصل ۲: ابهامات و راهکارهای پیش روی مسئولان

۳۹	ابهام در ضرورت تأمین اسکان موقت
۳۹	دشواری شرایط آب و هوایی
۴۰	زمان بردن مقدمات بازسازی
۴۱	لزوم مشارکت مردم در فرآیند بازسازی
۴۱	ابهام در شیوه های برپایی اسکان موقت
۴۱	شیوه اردوگاهی
۴۲	شیوه پراکنده
۴۴	گرایش به سمت شیوه پراکنده
۴۷	چالش های فراروی شیوه پراکنده
۴۹	متولی برپایی سرپناه موقت
۵۱	ابهام در توزیع سرپناه موقت
۵۲	ابهام در شیوه جذب کمک های خارجی

فصل ۳: آماده‌سازی مقدمات اجرایی

۵۷	بر آورد و پالایش جمعیت
۶۶	فراخوان عمومی
۶۸	مکان یابی سرپناه موقت
۶۸	مکان یابی اردوگاه‌ها
۶۹	مکان یابی در شیوه پراکنده
۷۰	منابع اعتبارات
۷۴	کمک‌های داخلی و خارجی
۷۵	کمک‌های خیرین و سازمان‌های خارجی
۷۶	کمک شرکت‌های خصوصی با همکاری ستادهای معین
۷۶	برنامه زمان‌بندی ردیابی از طاف آن
۹۸	تخصیص سرپناه موقت اردوگاه‌ها

فصل ۴: عملیات اجرایی و عملکرد سازمان‌های مجری

۱۰۳	سازمان‌های مجری
۱۰۳	بنیاد مسکن انقلاب اسلامی
۱۰۵	بنیاد بتن ایران
۱۱۹	اردوگاه‌های برپاشده توسط بنیاد بتن
۱۲۲	ستاد معین بنیاد مسکن استان تهران
۱۲۲	آغاز تا پایان اردوگاه بسطامی
۱۲۷	درجاسازی در حیاط خانه‌ها
۱۲۸	ستاد معین بازسازی استان اصفهان
۱۲۸	تعیین منطقه فعالیت
۱۲۹	ورود به بریابی اسکان موقت
۱۳۰	درجاسازی در حیاط خانه‌ها
۱۳۲	وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح
۱۳۲	انتخاب زمین اردوگاه‌ها
۱۳۳	تأمین تسهیلات عمومی
۱۳۴	طراحی سایت‌های اردوگاهی

۱۵۰..... شرکت مهندسی مشاور راشستان

۱۵۳..... مشخصات واحدهای اسکان موقت شرکت راشستان

۱۵۵..... شرکت سحاب فرهنگیان کرمان

پیوستها

۱۶۰..... فهرست افراد مصاحبه شونده

۱۶۱..... فهرست صورت جلسات

www.ketab.ir

دیپاچه

نهدیدات ناشی از سوانح طبیعی به دلیل تمرکز جمعیت در بافت آسیب پذیر، تجمع بخش قابل توجهی از سرمایه و دارایی های ملی و استقرار زیرساخت های حیاتی در بسترهای مخاطره آمیز طبیعی کلانشهر تهران بر کسی پوشیده نیست. آن چه ضرورت آن بیش از پیش باید مورد توجه قرار گیرد، اقدامات عاجل و شتابان (نه شتاب زده) در حوزه مدیریت کاهش خطرپذیری سهرهان بزرگ است. در این راستا مقدم ترین و مهم ترین گام، تسلط به دانش تخصصی در ابعاد و مؤلفه های گوناگون مرتبط با سوانح است.

یکی از منابع عظیم دانشی در مدیریت خطرپذیری، مستندسازی تجربیات گذشته و پندآموزی از آن است، چرا که مناطق سانحه دیده در حوزه های گوناگون علمی به ویژه در عرصه های مدیریتی و فنی - مهندسی به مثابه یک آزمایشگاه علمی و در حوزه های اجتماعی - اقتصادی همانند یک مرجع پژوهشی مهمات کسب دانش، تسهیم و به اشتراک گذاری آن را فراهم می سازد.

با وجود اهمیت بالای مدیریت دانش در عرصه سوانح و آرزو سازی متأسفانه سازوکار مناسبی برای ثبت و ضبط اطلاعات و تجربیات و دانش ذهنی مدیران وجود ندارد. گرچه این مسئله شاید در این حقیقت نهفته باشد که در گذشته، فرهنگ تساهل و بیگاری غنی و کارآمدی در بیان و انتقال تجربیات وجود داشته که امروزه به شدت کمرنگ شده و متأسفانه رو به زوال است و از سوی فرهنگ مکتوب و نوشتاری آن چنان که شایسته است، هنوز نتوانسته جایگاه خود را تثبیت نماید. از سوی دیگر علی رغم این که ثبت تجربیات و به اشتراک گذاری درس آموخته ها حتی برای سایر ملل یک وظیفه انسانی و حتی دینی است، اما پیچیدگی کار، هزینه های مربوطه و نبود سازوکار و گاه پرهیز از ذکر نقاط ضعف و نارسایی ها، همچنین کمبود متخصص در عرصه تخصصی مستندسازی علمی سوانح، واقعیت های تلخی است که این امر را با دشواری های فراوانی روبرو می سازد.

حادثه بم دلیل اثرات اجتماعی و گرفتن جان تعداد کثیری از هموطنان عزیز، نه تنها مردم ایران بلکه مردم همه جهان را متأثر ساخت. با این وجود، این تجربه آموزه‌های ارزشمند فراوانی دارد که سیاست‌گذاران و آوری و انتقال آن بر عهده همه مسئولین مربوطه می‌باشد. در این راستا مجله حاضر تحت عنوان «مستندسازی فرآیند اسکان موقت پس از زلزله ۱۳۸۲ بم» با هدف آسب‌دانی تخصصی بازسازی از تجربیات و دانش ذهنی مدیران و تبدیل آن به دانش عینی و سر و انتقال آرزوهای آن به مدیران و کارشناسان ملی و بین‌المللی تهیه و تدوین گردیده است.

در پایان از زحمات بی‌دریغ کلیه اساتید و کارشناسان و همکاران در مجموعه معاونت امور بازسازی و مسکن روستایی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی که در حل مشکلات فراوان این طرح را به نتیجه رسانده‌اند، قدر دانی می‌گردد.

علیرضا تاش

رئیس بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

پیشگفتار

یک باغ شهر آرام و زیبا با مردمی متدین و فرهیخته در خانه‌هایی دلنشین، آمیخته از دو عنصر خاک و نخل با خلوصی غیر قابل وصف، به ناگه در حرکت چند ثانیه‌ای زمین در سکوتی غمبار فرورفت، شهر ویران شد و به تبع آن تعداد کثیری از هموطنان عزیز جان و مال خود را از دست دادند و این موضوع همه را آشفته، غافلگیر و داغدار نمود.

در آغاز، رویارویی با یک جامعه فرهنگی به شدت آسیب‌دیده در بعد اجتماعی و از سویی مواظبت‌ها با یک شهر تاریخی - فرهنگی ویران شده در بعد کالبدی، سردرگمی‌ها، ابهامات، تئوریک‌ها و سؤالات فراوانی را در ذهن هر انسان متفکری ایجاد می‌نمود و این آشفتگی در فکر، نشأت گرفته از مصیبت وارده، عجز در تفسیر و تعبیر شرایط را به همراهی داشت.

در چنین شرایطی ساسی که اذهان مسئولین آکنده از غم و اندوه و ابهام در نحوه برخورد با مسئله بود، حوزه است‌گذاری، بازهنمودهای راهگشای مقام معظم رهبری به ارکان نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و تصمیم‌گیری‌های به موقع دولت و مشارکت خوب مردم، بسیاری از سیاست‌ها و ابزارهای مدیریت و تصمیم‌گیری‌ها را در حوزه عمل با همکاری خوب همه نهادهای مردمی و دولتی با یکدیگر هم‌ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های ملی و منطقه‌ای، اقدامات مؤثری در مراحل گوناگون سداد و تازماندگی‌ها صورت پذیرفت و به سرعت دوره بازسازی آغاز گردید.

شناخت ارزش‌های نهفته در تاریخ و فرهنگ شهر بم و اهتمام به احیا و حفظ آن در کنار نگاه ویژه به استحکام و کاهش مؤثر آسیب‌پذیری شهر با استفاده مبتنی بر مشارکت فعال مردم و استفاده از همه توانمندی‌های ملی و محلی در بعد و بهره‌گیری از ظرفیت‌های معماری، شهرسازی و پتانسیل‌های فنی - مهندسی از جمله مواردی بود که در سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌ها لحاظ گردید.

از مهم‌ترین نکات قابل ذکر در فرآیند برنامه‌ریزی تا اجرا، تعیین راهبردهای مؤثر در راستای تحقق اهداف و جاری‌سازی سیاست‌های عمده نظیر مشارکت در مرحله بازسازی بود. به عنوان مثال، عملی نمودن شعار مشارکت که با توجه به اهمیت بالایی آن و وجود اجماع نظر در بین متخصصین، گاه به صورت تزئینی و صوری مطرح می‌گردد، یا موضوع استحکام شهر که به برنامه‌ریزی دقیق و ایجاد ساز و کار و بستر مناسب برای تهیه و اجرای نقشه‌های معماری و سازهای با رعایت استانداردها نیاز داشت به سادگی قابل اجرا نبود.

بنابر این تحقق سه هدف مهم بازسازی مشارکتی، کاهش آسیب‌پذیری و استحکام شهر و احیای هویت تاریخی - فرهنگی بم، نیازمند برنامه‌ریزی منسجم، سیاست‌های مدون و صبر

و حوصله در اجرا بود که در این خصوص اقدامات قابل توجهی صورت پذیرفت. به عنوان مثال، به منظور ایجاد گزینه‌های مناسب در گونه‌های معماری و سازه‌های مسکن و مواد و مصالح ساختمانی و دادن حق انتخاب به مردم، ایده احداث مجموعه‌های تحت عنوان «مجموعه خدمات مهندسی و نمایشگاه فناوری و مصالح ساختمانی شهرستان بم» مطرح و در هفت هکتار زمین به سرعت اجرا شد. بدین وسیله مردم توانستند در مقیاس واقعی و در یک بستر ملموس نمونه‌های مناسب مسکن را به عینه مشاهده و نوع سازه و معماری واحد مسکونی مورد علاقه‌شان را انتخاب و در این راستا با مشاورین طراحی به بحث نشست و علاقه‌مندی‌های خود را در طراحی واحد مسکن اعمال نمایند و یا با بازدید از نمایشگاه، نوع مصالح مورد نظر خود را انتخاب نمایند. هر چند نظریه پردازان بازسازی، دوره پس از سانحه را زمان مناسبی برای طرح تفکرات ایده‌آل‌گرایانه نمی‌دانند. مجموعه پشتیبانی‌ها و توانمندی‌های موجود در زمان برنامه‌ریزی که حاصل عزم همه ذینفعان اعم از بخش‌های دولتی و مردمی بود، ضمن برانگیختن انگیزه‌های لازم ایجاد کننده نمود از هرگونه شتاب‌زدگی پرهیز و با کمی صبوری سطح قابل قبولی از توسعه را در برنامه‌ریزی لحاظ و به‌منصه اجرا بگذاریم.

سه ویژگی مهم برنامه بازسازی عبارت بود از:

«جامعیت» که در آن اجزا و عناصر شه به به یک موجود زنده با هم مورد توجه قرار می‌گرفت؛

«انعطاف» که قابلیت برنامه را با شرایط دیگرگون‌شونده در مقاطع زمانی مختلف پس از سانحه سازگاری می‌داد؛

«استمرار» که این ویژگی امکان تداوم برنامه را در جهت توسعه و منطقه توسط مردم و نهادهای محلی پس از خروج ستادهای بازسازی میسر می‌ساخت.

ویژگی‌های فوق، شهر را از یک کارگاه ساختمانی به یک کارگاه اجتماع تبدیل کرده بود. چرا که این خود جامعه و نهادهای محلی بودند که با یک عزم جدی سعی در بازسازی و ترمیم آسیب‌های وارده داشتند.

تجربه بم در حوزه‌های علمی گوناگون اعم از اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، فنی-مهندسی و مدیریتی به منزله یک دانشگاه قابل بررسی است و این مجموعه مجلدات که به همت بنیاد مسکن انقلاب اسلامی تهیه شده، می‌تواند نقطه عزیمتی باشد برای ثبت و ضبط اطلاعات، انجام بررسی‌ها و ارزیابی‌های علمی. امید که مورد استفاده کارشناسان و علاقه‌مندان قرار گیرد.

محمد سعیدی کیا

رئیس ستاد راهبردی و سیاست‌گذاری بازسازی بم